

UMJESTO PREDGOVORA: ČEMU OVA KNJIGA?

Svjetska financijska kriza, koju su stručnjaci široko prepoznali još početkom 2008. godine, proizvela je – nakon niza poznatih korporacijskih skandala (od Enrona, World Coma do bankrota Lehman Brothersa i neuspjeha modela korporacijskoga upravljanja u velikim američkim kompanijama) – i opće nepovjerenje širokih slojeva stanovništva prema djelovanju i profesionalnoj etici poslovnih ljudi. To je nepovjerenje svoj poseban oblik zadobilo u pokretu „Occupy Wall Street“ i njegovim inačicama, koji je 2011. i 2012. godine plijenio pažnju javnosti u SAD-u. *No, procese moralne delegitamacije poslovne elite kao latentnu tendenciju bilježe istraživači elita znatno prije.* Tako su Froud, Savage, Tampubolon i Williams još 2006. upozoravali da su britanska ispitivanja javnog mnijenja 2003. pokazala kako 75 posto anketiranih smatra da su menadžeri javnih kompanija preplaćeni za svoj rad/položaje; istodobno, 80 posto ispitanih smatralo je da se toj poslovnoj eliti ne može vjerovati jer ne govore istinu. Primjerice, te iste godine u Francuskoj je u istraživanju sličnoga tipa zabilježeno da 93 posto anketiranih izjavljuje kako direktori vode poduzeća samo u svojem interesu. Slično je raspoloženje zabilježeno i u drugim razvijenim kapitalističkim zemljama.

Kad bismo slična pitanja postavili našem građanstvu, vjerujem da bi odgovori bili slični, ali i da bi prateći komentari bili znatno ogorčeniji i ciničniji nego u zapadnim zemljama. *Naša javnost nema povjerenja u političare, ali ni u poduzetnike i menadžere.* Do toga općeg nepovjerenja u „upravljačke slojeve“ nije došlo preko noći, premda moramo priznati da su naša domaća ekonomska kriza i brojne korupcijske afere posljednjih nekoliko godina posebno utjecale na porast nepovjerenja javnosti prema ključnim elitama u državi. Još negdje 2005. godine, razmatrajući odnos menadžersko-poduzetničke elite i modernizacije, postavili smo pitanje radi li se tu o razvojnoj ili o rentijerskoj eliti (usp. Čengić, 2005.) i ne sluteci da će ta tema doći na dnevni red medijske, ali i šire javnosti u Hrvatskoj tek u novije vrijeme. Tako je, primjerice, na sličnu temu 2009. godine u organizaciji mjesečnika *Banka* održano javno predavanje pod naslovom „Menadžeri: Pokretači razvoja ili samoživi gazde?“ (<http://www.banka.hr/projekti.aspx/Javnepredavanja/Predavanjavijesti/tabid/376/View/Details/ItemID/55105/ttl/Menadzeri-Pokretaci-razvoja-ili-samozivi-gazde/Default.aspx>). Na njemu su jedan profesor poslovne škole i jedan poslovni savjetnik iznijeli teze koje dobro oslikavaju sadašnji medijski diskurs kada je riječ o tome pitanju, kao i razloge zašto je interes najšire javnosti za upoznavanje društvenoga i profesionalnog profila hrvatskih poduzetnika i menadžera izrazito velik.

Prvo, obojica su se u mnogočemu suglasili u pogledu osobina menadžera, ali ne i u tome „čini li prilika lopova“. O tome su iznijeli oprečne stavove, a djelomično su se složili da su menadžeri u Hrvatskoj nedovoljno stručni i da prečesto promatraju ljude samo kao radno proizvodne jedinice u službi većega sustava. Prema jednome sugovorniku, ako prilika čini lopova, osnovno je pitanje kako te prilike smanjiti. Prema njemu, tri najvažnije okolnosti stvaraju prilike za „lopovluku“: neprovođenje zakona, neznanje vlasnika koji je ujedno menadžer (što je ilustrirano slučajem poslovnog kraha trgovačkog lanca Pevec 2009. godine) te nepostojanje efikasnog nadzora u vlasnički složenijim poslovnim sustavima (slučaj tzv. afere „Spice“ u koprivničkoj Podravki 2009. godine i dalje). Prema drugome sugovorniku, hoće li tko iskoristiti priliku za nelegalno i/ili nelegitimno ponašanje najviše ovisi o tome kakav je tko čovjek – važan je naime način odnošenja prema drugim ljudima, a nije svejedno je li on posljedica kućnog odgoja ili zakonskog okvira. U rukovođenju su pak najvažniji „poštovanje i povjerenje“ jer ljudi slijede onoga u koga imaju povjerenje i koga poštuju. A danas pojam vodstva odnosno vođe sve više istiskuje pojam menadžera.

Ta je rasprava, kao i brojne održane poslije nje u raznim prigodama, još jednom istaknula da su i kod nas poduzetnici i menadžeri (i domaći i strani) izgubili početnu auru medijske nedodirljivosti te da njihove ekonomske ne/uspjeha, odnose prema zaposlenicima i šire društveno djelovanje i odnos prema zajednici općenito stručna i tzv. građanska javnost sve češće preispituju. Prije svega, kao i u razvijenim zemljama, široka javnost s pažnjom prati primanja tzv. vrhunskih menadžera, a zatim i različite afere i kriminalne radnje u kojima također značajnu ulogu imaju menadžeri, ovaj put najčešće iz javnih/državnih poduzeća. Problem delegitimacije menadžerske i poduzetničke elite posebno je vidljiv u sumnji javnosti prema primanjima vrhunskih menadžera u velikim poduzećima i bankama u zemlji. Većina ljudi smatra ih nezasluženo visokim i društveno nepravednim.

Primjerice, 26. ožujka 2009. godine, u vrijeme kada je svjetska financijska kriza već pokucala i na naša vrata, mogli smo pročitati sljedeći tekst: „Predsjednik Uprave Hrvatskog telekoma Ivica Mudrinić najbolje je plaćeni domaći menadžer, objavio je magazin *Forbes* u svojem hrvatskom izdanju. Mudrinićeva plaća iznosi 183.400 kuna neto mjesečno, od čega mu je fiksna mjesečna plaća bila 80.200 kuna. *Forbes* navodi kako je 2008. godine Mudrinić ukupno zaradio 2,2 milijuna kuna neto, a ovo mu je prvi put da je zasjeo na čelo liste najbolje plaćenih menadžera. Tome je pridonijela činjenica da su bankari zaradili 30 do 50 posto primanja koja su imali ranije, a Franjo Luković, predsjednik Uprave Zabe, i Božo Prka, predsjednik Uprave Privredne banke Zagreb, ove godine neće dobiti bonuse. Prema *Forbesovim* podacima među najbolje plaćenima su i Zdenko Adrović (RBA), Petar Radaković (Erste Bank), Nadan Vidošević, direktor Kraša, čija je plaća 58.000 kuna, te Hrvoje Vojković iz CO-a s plaćom od 33.600 kuna“

(<http://dalje.com/hr-hrvatska/ivica-mudrinic-ima-placu-od-183400-kuna/246032>; pristup: 13. 10. 2010.).

Sociološki promatrano, postavlja se nekoliko važnih pitanja: a) jesu li menadžeri takvih „političkih“ poduzeća, izniklih iz hrvatske varijante političkoga kapitalizma, doista dio ekonomske elite i tko zapravo predstavlja domaću ekonomsku elitu u sadašnjim društvenim i gospodarskim okolnostima; b) koja su to ključna mjerila za klasifikaciju pojedinih tipova ekonomskih sudionika u redove – ekonomske elite: njihova društvena obilježja ili pak njihova (i njihovih poduzeća) ekonomska postignuća i c) može li se kritička rasprava o plaćama pojedinih menadžera, u određenom populistički „oblikovanom“ kontekstu, pretvoriti u (protumodernizacijski) „lov na vještrice“, tj. u lov na bogat(ij)e ljude bez obzira na način stjecanja njihova bogatstva? Ovim se pitanjima pridružujemo nastojanjima niza drugih istraživača, koji – barem u europskim razmjerima – ponovno propituju odnos moderne sociologije i elita te istražuju kakvi su danas odnosi između novih elita i društvene moći, između moći i poduzetništva te između procesa financijalizacije i nove korporacijske elite.

Svrha je ove knjige istražiti mjesto ekonomske elite u sociologiji (elita) te proces socio-ekonomske evolucije (novih) ekonomskih elita koje su se u europskim zemljama razvile uslijed financijalizacije globalnoga gospodarstva i sloma socijalizma (komunizma), te njihovu vezu s poduzetništvom, tržištem i društvenom moći. Na tragu te ideje u prvome dijelu obrađujemo temu „Sociologija elita i ekonomska elita“. Tema je razložena kroz manje cjeline, kao što su: Uvodna određenja: tko je elita?; Klasični teoretičari elita: usmjerenost na političku elitu; Funkcionalistička paradigma: ekonomska elita kao dio strateških elita; Ekonomska elita kao dio elite moći; Razumijevanje ekonomske elite u P. Bourdieua; Ekonomska elita u istraživanjima M. Hartmanna; Društveno podrijetlo i obrazovanje europske korporacijske elite; Moderna korporacijska elita, financijalizacija i restrukturiranje poduzeća; Ekonomska elita i korporacijsko upravljanje: neki empirijski uvidi; te Ekonomska elita kao istraživačka tema: teorije elita i društvena stvarnost nakon sloma realnog socijalizma.

U drugome dijelu, „Hrvatski slučaj: ekonomska elita kao sudionik kapitalizma periferije“, pokušat ćemo nešto više reći o razvoju hrvatske ekonomske elite te o razvoju poduzetništva i problemima legitimacije političke i ekonomske moći u našim prilikama. Slijedom takve nakane obrađuju se teme kao što su: Postsocijalističke ekonomske elite i poduzetništvo: prilog analizi tipologije poduzetnika; Tipovi poduzetnika, strategije i percipirane granice rasta; Habitus, tržište i proizvodnja tržišnih sudionika: slučaj kutjevačkih proizvođača vina; Vinari Požeško-slavonske županije i izazovi europskog tržišta vina; Menadžerska elita i neke dimenzije socioekonomske kulture u Hrvatskoj; Hrvatski poduzetnici i tržište: od euforije rasta do protukriznih strategija; Hrvatska mala

i srednja poduzeća i kriza rasta: u potrazi za novim nositeljima rasta? Bez „sretnog završetka“: tko je zapravo nova hrvatska ekonomska elita? U tom dijelu svjesno smo analitički naglasak stavili na mala i srednja poduzeća jer ona čine 99 posto poduzeća u ukupnoj strukturi hrvatskoga gospodarstva.

Jesmo li ovim temama odgovorili na neke od važnijih društvenih tema koje nas muče kao istraživače društvenih pojava i procesa? Nadam se da jesmo. No konačnu ocjenu o tome reći će, kao i uvijek, zainteresirani čitatelj. Kojemu želim ne samo kritičnosti pri ulasku u ove radove, već i strpljenja u njihovom čitanju.

Autor